

Йосиф Вишотравка,

*здобувач кафедри державного управління
та місцевого самоврядування ЛРІДУ НАДУ*

Напрями вдосконалення адміністративно-територіального устрою Львівської області

Проаналізовано сучасний адміністративно-територіальний устрій Львівської області. Запропоновано різні варіанти його вдосконалення залежно від конкретних моделей реформування системи адміністративно-територіального устрою України. Зокрема, подано пропозиції щодо виділення меж міста-регіону Львів, укрупнення адміністративних районів, створення нових адміністративно-територіальних одиниць тощо. *Ключові слова:* адміністративно-територіальний устрій, Львівська область, адміністративно-територіальна одиниця, адміністративний район, місто-регіон, місто-район.

The modern administrative-territorial order of the Lvov region is analysed. Different variants of his perfection are offered depending on the concrete models of reformation of the system of the administrative-territorial order of Ukraine. In particular, suggestions are given in relation to the selection of scopes of city-region Lvov, enlargement of administrative districts, creation of new administrative-territorial order units and others like that. *Key words:* administrative-territorial order, Lviv region, administrative-territorial unit, administrative district, city-region, city-district.

Мета статті - напрацювання рекомендацій щодо вдосконалення адміністративно-територіального устрою Львівської області на основі сучасних моделей реформування системи адміністративно-територіального устрою. *Об'єкт дослідження* - адміністративно-територіальний устрій Львівської області. *Предмет дослідження* - можливості вдосконалення адміністративно-територіального устрою Львівської області відповідно до сучасних моделей реформування системи адміністративно-територіального устрою.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У процесі стабілізації суспільно-політичного життя в Україні після позачергових виборів 2007 р. у державі знову підвищується увага до проблем адміністративно-територіального устрою. Про те, що питання проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні не втрачає актуальності, неодноразово засвідчували вищі посадові особи України. Важливість реформи системи

адміністративно-територіального устрою зростає також у процесі проголошеного політичного курсу на європейську інтеграцію України. Адміністративно-територіальна реформа залишається одним із найважливіших завдань сучасного українського державотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Львівська область належить до областей, де диспропорції між різними адміністративно-територіальними одиницями є доволі значними, тому в науковому середовищі неодноразово висувалися пропозиції щодо вдосконалення її адміністративно-територіального устрою. Крім цього, Львів є одним із головних наукових центрів України, й відповідно адміністративно-територіальна проблематика постійно привертає увагу науковців з провідних наукових установ та вищих навчальних закладів міста, таких як Львівський національний університет імені Івана Франка, Інститут регіональних досліджень, Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Зокрема, чимало важливих питань реформування системи адміністративно-територіального устрою висвітлено в працях таких учених, як М.Долішній, В.Кравців, Л.Шевчук, С.Вовканич, О.Д.Лазор і О.Я.Лазор, М.Дністрянський, М.Курус. На окрему увагу заслуговує колективна монографія Інституту регіональних досліджень, в якій висвітлено зарубіжний і вітчизняний досвід реформування адміністративно-територіального устрою, акцентовано увагу на окремих аспектах удосконалення адміністративно-територіального устрою Львівської області [1]. Важлива робота здійснюється також працівниками Львівської обласної державної адміністрації, передусім в інформаційному забезпеченні вивчення проблемних питань адміністративно-територіального реформування [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Дослідження питання вдосконалення адміністративно-територіального устрою Львівської області здебільшого нині перебуває на стадії висловлення окремих пропозицій щодо виділення нових адміністративно-територіальних одиниць, уточнення меж існуючих. Поки що не здійснено ґрунтовного аналізу адміністративно-територіального устрою Львівської області в

контексті вже існуючих в Україні моделей реформування, зокрема запропонованих Р.Безсмертним, Українською асоціацією місцевих та регіональних влад, Інститутом трансформації суспільства тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Головною метою статті є вироблення рекомендацій щодо можливостей удосконалення адміністративно-територіального устрою Львівської області. Конкретними завданнями є аналіз існуючого адміністративно-територіального устрою, можливостей удосконалення його в контексті сучасних моделей реформування системи адміністративно-територіального устрою України, оцінка окремих пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-територіального устрою області, висловлених у публікаціях різних авторів.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Львівська область розташована на заході України, адміністративним центром є м. Львів. За кількістю населення, суспільно-політичною, культурно-історичною й економічною роллю вона є однією з провідних областей України. Станом на 1 січня 2007 р. адміністративно-територіальний устрій області був таким: 20 районів, дев'ять міст обласного значення, 35 міст районного значення, 34 селища, 632 сільради, 1850 сільських населених пунктів [3]. Чисельність населення різних адміністративних районів має суттєві відмінності. Зокрема, є низка районів, чисельність населення яких не перевищує 50 тис. осіб (Перемишлянський, Буський, Сколівський). Натомість в Яворівському, Пустомитівському, Жовківському районах кількість населення значно перевищує 100 тис. осіб. Кількість сільських населених пунктів коливається в межах від 53 (Сколівський) до 160 (Жовківський район), кількість сільрад - від 20 (Кам'янка-Бузький) до 45 (Дрогобицький). Площа території найбільшого району - Сокальського майже вдвічі перевищує територію найменшого - Стрийського. Суттєвою є різниця в показниках соціально-економічного розвитку районів. Значні диспропорції в кількісних та якісних параметрах адміністративно-територіальних одиниць Львівської області свідчать про необхідність удосконалення адміністративно-територіального устрою цього регіону.

Пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-територіального устрою Львівської області є доцільними лише в

контексті вже існуючих моделей реформування системи адміністративно-територіального устрою, оскільки Львівщина є невід'ємною частиною України й становить разом з іншими регіонами один адміністративно-територіальний простір.

На сьогодні в Україні запропоновано кілька моделей реформування системи адміністративно-територіального устрою держави, які відрізняються не лише за сутністю пропонованих змін, а й за ступенем обґрунтованості пропозицій, підведеною під них розрахунковою базою. Однією з найбільш теоретично й методологічно обґрунтованих нині є модель реформування системи адміністративно-територіального устрою, запропонована у 2005 р. Р.Безсмертним [4].

Головна мета цієї моделі, за словами розробників, - змінити модель управління і дати більше влади на місця, перерозподіливши управлінські повноваження. Замість системи сільських, селищних, районних, районних міських і обласних рад заплановано запровадити трирівневу адміністративну вертикаль. Адміністративно-територіальна одиниця низового рівня - громада - об'єднуватиме не менше 5 тис. мешканців. Далі йтимуть райони - утворення з населенням не менше 70 тис. осіб. А на вищому рівні - регіони, зокрема й міста-регіони - тобто міста, що на сьогодні мають чисельність населення понад 750 тис. жителів. У випадку реалізації моделі Р.Безсмертного важливо відмовитися від жорсткої прив'язки адміністративно-територіального устрою до показника чисельності населення (людності) територіальних громад адміністративно-територіальних одиниць, із збереженням мінімальних критеріїв людності як орієнтирів. Мінімальну кількість населення територіальних громад - низових одиниць адміністративно-територіального устрою - необхідно зменшити і встановити на рівні 3,5 тис. осіб. Доцільним є також зменшення нижньої межі чисельності населення для районів, міст-районів та міст-регіонів.

Для обґрунтування такої пропозиції наведемо наступний приклад. На сьогодні в країнах Європи найвищий середній показник кількості населення адміністративно-територіальних одиниць рівня районів є у Литві [5]. В результаті адміністративно-територіальної реформи у цій країні самоврядний статус отримали 56 територій (12 міст і 44 сільських райони). Населення однієї адміністративно-територіальної одиниці в середньому становить 64,4 тис. осіб (з урахуванням великих міст з кількістю

жителів понад 100 тис. осіб - Вільнюса (столиці), Каунаса Клайпеди, Шяуляя та Паневежіса), що є найвищим показником в Європі. Без урахування населення великих міст середня чисельність населення самоврядної території в Литві становить 47 тис. осіб. Натомість, у проєкті Р.Безсмертного передбачається, що мінімальна чисельність населення адміністративного району має становити 70 тис. осіб. Тому, на наш погляд, доцільним є зменшення нижньої межі кількості населення району та міста-району до 60 тис. осіб, а в окремих випадках і менше.

З урахуванням цих змін пропонуємо таку схему адміністративно-територіального устрою Львівської області: місто-регіон Львів, міста-райони Дрогобич, Стрий, Червоноград, 14 адміністративно-територіальних районів (замість існуючих 20 районів і 9 міст обласного значення).

Як і в проєкті Р.Безсмертного, Львів отримує статус міста-регіона, з приєднанням до новоутвореної адміністративно-територіальної одиниці низки навколишніх сільських поселень, селищ міського типу та міст. Адже з періоду останнього розширення територіальних меж Львова (включення до його складу с. Білгородца в 1978 р.) минуло 30 років. Уже тривалий період є проблема подальшого розширення адміністративних меж міста, яке є найбільш компактним за площею серед усіх великих міст України і має найбільшу щільність населення на 1 км². Розширювати межі Львова, передусім, доцільно за рахунок включення території найближчих поселень, у господарському відношенні тісно пов'язаних з головним містом, які разом з ним утворюють Львівську міську агломерацію.

Нині Львівській міській раді підпорядковано три міських поселення, м. Винники, смт Брюховичі, смт Рудне. Крім цих поселень, на наш погляд, доцільно адміністративно підпорядкувати Львову м. Дубляни Жовківського району, розташоване на відстані 7 км від обласного центру, яке є важливим регіональним науковим і освітнім центром Західної України (тут розташований Львівський національний аграрний університет). За функціональним типом це місто-супутник з домінуванням освітніх та наукових функцій. Зважаючи на невелику віддаленість від Львова, а також тісний зв'язок його жителів з обласним центром, доцільність включення Дублян до складу території, підпорядкованої Львівській міській раді, вже

давно відзначалася науковцями, а також спеціалістами з управління.

Крім м. Дублян, доцільним, на нашу думку, є включення до складу міста-регіону Львів таких сільських поселень Пустомитівського району: Сокільники, Зубра, Лисиничі, Зимна Вода, Лапаївка, а також с. Малахів Жовківського району. Житлові квартали цих населених пунктів уже давно становлять суцільну забудову з територією, яка підпорядкована Львівській міськраді. Майже всі ці села розташовані вздовж головних автомобільних трас, які ведуть до Львова, і уже тривалий час є зонами активного господарського освоєння. Більшість із них розташовані всередині Львівської кільцевої дороги, яка обмежує Львів на сході, півдні та заході. Населення цих сільських поселень перебуває у тісному зв'язку з обласним центром. Зокрема, місцем роботи жителів цих поселень є здебільшого Львів. Економічно, організаційно, культурно вони також тяжіють до Львова.

Із перелічених вище сільських населених пунктів на окрему увагу заслуговує с. Зимна Вода. Його населення налічує майже 10 тис. осіб. Це не лише найбільше сільське поселення у Львівській області, а й одне з найбільших сільських поселень в Україні. За критерієм людності Зимна Вода відповідає статусу селища міського типу. Нині вирішення цього питання стримується тільки тим, що статус сільського поселення має низку переваг, які приваблюють жителів Зимної Води.

Такі адміністративно-територіальні зміни сприятимуть оптимізації схеми управління містом, сприятимуть пришвидшенню розвитку як Львова, так і населених пунктів, які запропоновано включити в межі міста-регіону.

У Львівській області також можна створити три міста-райони: Дрогобич, Стрий, Червоноград. Територія міста-району Дрогобич, крім м. Дрогобич, включатиме м. Стебник, управлінські функції на території якого здійснює Дрогобицька міськрада. Разом кількість населення адміністративно-територіальної одиниці становитиме близько 100 тис. осіб. До складу міста-району Стрий увійдуть м. Стрий, м. Моршин, а також низка прилеглих сільських рад (Дуліби, Братківці, Грабовець, Миртюки, Станків) з підпорядкованими їм населеними пунктами. Загальна чисельність населення міста-району становитиме близько 75 тис. осіб.

До складу міста-району Червоноград пропонуємо включити: м. Червоноград, м. Соснівка, смт Гірник, а також сільські населені пункти Межирічанської, Острівської та Волсвинської сільських рад. Практична необхідність приєднання до міста-району території навколишніх сільських поселень зумовлена розміщенням на їх території деяких шахт Львівсько-Волинського вугільного басейну. Загальна кількість населення міста-району становитиме близько 90 тис. осіб.

Серед адміністративно-територіальних районів області шість не відповідають запропонованому мінімальному критерію кількості населення (60 тис. осіб): Буський (48,4 тис. у 2006 р.), Перемишлянський (43,8 тис.), Радехівський (50,8 тис.), Сколівський (47,7 тис.), Турківський (52,2 тис.), Мостиський (59,2 тис.). Близькою до критичної межі є також кількість населення Бродівського (62,2 тис. осіб), Миколаївського (64,7 тис., без Нового Роздола), Стрийського (62,2 тис. осіб) районів.

Аналіз демографічної ситуації в районах Львівської області в останні роки засвідчує, що в усіх цих районах, крім Турківського, простежується природне та міграційне скорочення кількості населення. В Турківському районі, попри незначний природний приріст, суттєвим є скорочення кількості населення внаслідок міграції. Особливо інтенсивно зменшується кількість населення у Перемишлянському, Буському районах. Упродовж найближчих років кількість населення у цих районах знизиться до рівня менше ніж 40 тис. осіб. Головною причиною демографічної депресивності цих районів є низький рівень економічного розвитку як загалом, так і зокрема районних центрів, а також периферійне розташування щодо обласного центру та інших великих міст.

На наш погляд, доцільним є часткове укрупнення адміністративних районів Львівської області. Зокрема, доцільним є об'єднання Кам'янка-Буського та Буського районів із збереженням районного центру в м. Кам'янка-Буська. Буський район є одним з найбільш аграрних районів області, у ньому розташовано лише два невеликих міських поселення (м. Буськ та смт Красне), причому Буськ (8,5 тис. жителів) є одним з найменших районних центрів області. Доцільною є також ліквідація Перемишлянського району, який за більшістю показників є найдепресивнішим районом Львівської області.

Його територія ввійде до складу сусідніх Золочівського, Жидачівського, Миколаївського районів.

Складним є питання адміністративно-територіального устрою гірських районів Львівщини - Сколівського та Турківського. За показником кількості населення тут переважає Турківський район, проте за соціально-економічними показниками значно кращою є ситуація в Сколівському районі. Тому доцільним є збереження Сколівського району із приєднанням до його складу південної та східної частин Турківського району, а також деяких поселень Стрийського району, який буде ліквідовано після створення містарайону Стрий. Унаслідок таких змін більшість гірських територій Львівської області опиняться у складі одного адміністративного району - Сколівського. Північна частина Турківського району відійде до складу Старосамбірського району, населені пункти Ластівківської сільської ради - до складу Бориславського району.

Укрупнення зазнає також адміністративно-територіальний устрій північно-східної частини області внаслідок ліквідації Радехівського району, передачі більшої частини його території разом із м. Радехів і смт Лопатин до складу Бродівського району, а східної частини - до складу Сокальського району.

Доцільною є також ліквідація Пустомитівського району, який охоплює здебільшого сільські поселення, що розміщені на схід і південь від Львова. Цей район за кількістю населення є одним з найбільших районів області, крім того, в останні роки у ньому простежується природний та міграційний приріст населення, що пов'язано передусім з розвитком приміських сіл, розміщених навколо Львова. Проте науковцями неодноразово відзначалося, що конфігурація району є надзвичайно незручною для обслуговування його жителів. Мешканцям сільських поселень, що розміщені в північній та північно-східній частинах району, доводиться перетинати Львів, здійснювати пересадку транспорту й, відповідно, витратити чимало часу для того, щоб досягнути районного центру м. Пустомити. Унаслідок створення міста-регіону Львів чимало сільських поселень Пустомитівського району буде включено в його межі. Натомість інші поселення відійдуть до складу Миколаївського, Городоцького, Золочівського, а також Кам'янка-Буського районів.

Частину території колишнього Стрийського району, яка не ввійде до складу міста-району Стрий, пропонуємо передати до складу Жидачівського, Сколівського і Бориславського районів.

Оскільки Дрогобич буде виділений в окреме місто-район, пропонуємо також перенести центр сучасного Дрогобицького району до Борислава (з відповідною зміною назви району), що сприятиме поживаленню соціально-економічного розвитку цього міста, яке в останні десятиріччя перебуває у стані соціально-економічного занепаду.

Унаслідок зазначених вище змін кількість адміністративних районів у Львівській області зменшиться з 20 до 14: Сокальський, Жовківський, Бродівський, Яворівський, Золочівський, Кам'янкаБуський, Миколаївський, Мостиський, Городоцький, Жидачівський, Самбірський, Старосамбірський, Бориславський, Сколівський (рис. 1, 2).

- 1 - центр області - Львів;
- міста обласного підпорядкування:
- 2 - Борислав,
- 3 - Дрогобич,
- 4 - Моршин;
- 5 - Новий Розділ,
- 6 - Самбір,
- 7 - Стрий,
- 8 - Трускавець,
- 9 - Червоноград;
- адміністративні райони:
- 10 - Бродівський,
- 11 - Буський,
- 12 - Городоцький,
- 13 - Дрогобицький,
- 14 - Жидачівський,
- 15 - Жовківський,
- 16 - Золочівський,
- 17 - Кам'янка-Буський,
- 18 - Миколаївський,
- 19 - Мостиський,
- 20 - Перемишлянський,
- 21 - Пустомитівський,
- 22 - Радехівський,
- 23 - Самбірський,
- 24 - Сколівський,
- 25 - Сокальський,
- 26 - Старосамбірський,
- 27 - Стрийський,
- 28 - Турківський,
- 29 - Яворівський

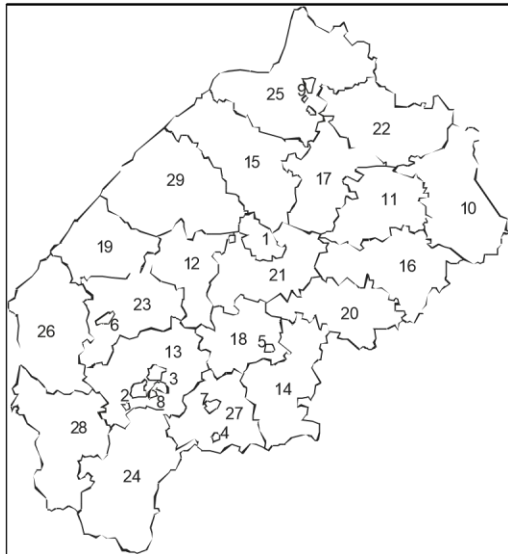
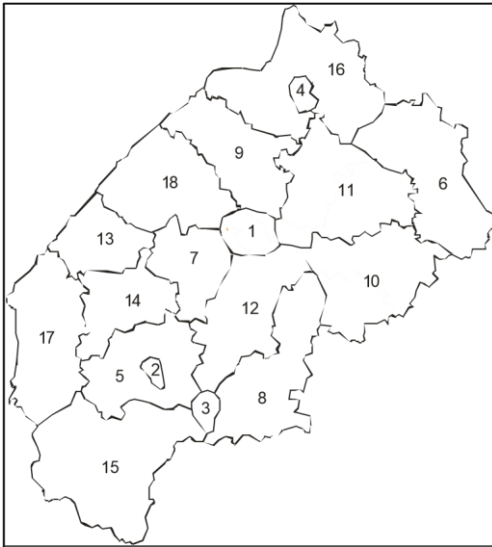

Рис. 1. Сучасний адміністративно-територіальний устрій Львівської області

- 1 - місто-регіон Львів;
- міста - райони: 2 - Дрогобич,
- 3 - Стрий,
- 4 Червоноград;
- адміністративні райони:
- 5 - Бориславський,
- 6 Бродівський,
- 7 - Городоцький,
- 8 - Жидачівський,
- 9 - Жовківський,
- 10 - Золочівський,
- 11 - Кам'янка-Буський,
- 12 - Миколаївський,
- 13 - Мостиський,
- 14 - Самбірський,
- 15 - Сколівський,
- 16 - Сокальський,
- 17 - Старосамбірський,
- 18 - Яворівський

Рис. 2. Проект удосконалення адміністративно-територіального устрою Львівської області

Серед найпопулярніших моделей реформування системи адміністративно-територіального устрою є також модель, запропонована Українською асоціацією місцевих та регіональних влад [6]. На рівні регіону в цій моделі не пропонується проведення значних змін - зберігаються визначені Конституцією адміністративно-територіальні одиниці, а саме: АР Крим, області, міста-регіони міські громади зі спеціальним статусом: м. Київ, м. Севастополь, міські громади з населенням понад 750 тис. жителів. Територія регіону складається з території районів та міст (обласних, республіканських АР Крим). Територія міста-регіону поділяється на департаменти, а за рішенням міських рад і на райони. Крім конституційних адміністративно-територіальних одиниць (АР Крим, областей, районів, сіл, селищ, міст, районів у містах), пропонується запровадити спеціальну адміністративно-територіальну одиницю департамент (варіанти: державний округ, адміністративний округ тощо). За територіальну основу

департаментів пропонується взяти 225 виборчих округів, які діють під час виборів до Верховної Ради України.

Проаналізуємо систему виборчих округів на території Львівської області, яка діяла в останні роки, зокрема на позачергових виборах у Верховну Раду України в 2007 р. На Львівщині було створено 14 виборчих округів (№ 114-125) [7]. З них два округи сформовано безпосередньо у Львові, два округи - Старосамбірський і Жидачівський - включали лише однойменні адміністративні райони. Територіальний виборчий округ (ТВО) № 114 з центром у м. Пустомити включав Перемишлянський і Пустомитівський райони; ТВО № 115 (центр - м. Золочів) - Буський, Золочівський райони; ТВО № 116 (центр - м. Жовква) - Жовківський, Кам'янкаБуський; ТВО № 117 (центр - м. Броди) - Бродівський і Радехівський, ТВО № 118 (центр - м. Сокаль) - м. Червоноград; Сокальський район; ТВО № 119 (центр - м. Городок) - Городоцький, Яворівський райони; ТВО № 120 (центр - м. Самбір) - Мостиський, Самбірський райони; ТВО № 122 (центр - м. Дрогобич) - міста Борислав, Дрогобич, Трускавець, а також Дрогобицький район; ТВО № 123 (центр - м. Турка) - Сколівський, Турківський райони; ТВО № 124 (центр - м. Стрий) - міста Моршин, Новий Розділ, Стрий, Миколаївський і Стрийський райони.

Площа території, конфігурація, кількість населення виборчих округів мають суттєві відмінності, оскільки вони створювалися передусім відповідно до потреб проведення виборів, а також з урахуванням різноманітних політичних факторів. Наприклад, чисельність населення у ТВО № 121 (Самбірський) і ТВО № 125 (Жидачівський) становить відповідно 75 тис. і 79 тис. осіб, натомість у ТВО № 122 (Дрогобицький) - понад 230 тис. Відповідно принаймні на Львівщині виборчі округи жодною мірою неможливо закладати в основу якихось схем чи моделей реформування системи адміністративно-територіального устрою.

Завершуючи аналіз існуючих моделей проведення адміністративно-територіальної реформи, доцільно також звернути увагу на ті проекти, які загалом не передбачають суттєвих змін існуючого адміністративно-територіального устрою, а спрямовані лише на його поліпшення шляхом окремих "точкових змін". Зокрема, саме такі пропозиції недавно були подані В.Коломийчуком, який вважає, що коригування кордонів

деяких адміністративних районів повинне узгоджуватися із зонами соціально-економічної діяльності [8]. Конкретні пропозиції В. Коломийчука передбачають створення низки нових адміністративних районів, центрами яких стали б такі обласні центри: Львів, Чернівці, Одеса, Донецьк, Луганськ.

Потрібно зазначити, що доцільність створення адміністративного району з центром у Львові неодноразово дискутувалася в наукових колах. У 90-х рр. ХХ ст. були розроблені пакети пропозицій щодо утворення такого адміністративного району і обґрунтовані інститутом "Містопроект", але реалізовані вони так і не були. Відсутність адміністративних районів із центрами у деяких великих містах України є одним із найголовніших недоліків сучасного адміністративно-територіального устрою. Адже місто живе повноцінно лише за умови його активного обміну з прилеглими територіями [1].

На наш погляд, критерієм виділення адміністративного району навколо Львова має стати передусім доступність населених пунктів щодо Львова. Зокрема, до його складу доцільно віднести населені пункти, що перебувають у смузі півгодинної доступності від меж обласного центру, що забезпечить оптимальний зв'язок жителів населених пунктів, які входять до складу новоутвореного району, з районним центром.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Значні диспропорції в кількісних та якісних параметрах адміністративно-територіальних одиниць Львівської області засвідчують необхідність удосконалення адміністративно-територіального устрою цього регіону. Пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-територіального устрою області є доцільними лише в контексті вже існуючих моделей реформування системи адміністративно-територіального устрою. Зокрема, відповідно до моделі Р. Безсмертного на території області доцільно запровадити таку схему адміністративно-територіального устрою: місто-регіон Львів, міста-райони Дрогобич, Стрий, Червоноград, 14 адміністративно-територіальних районів (замість існуючих 20 районів і 9 міст обласного значення).

До найбільш нагальних проблем адміністративно-територіального устрою області належить зміна адміністративно-територіального статусу і меж Львова, оскільки невирішеність

цього питання створює значні проблеми для суспільного розвитку міста. У процесі встановлення меж нової адміністративно-територіальної одиниці (місто-регіон, або новий адміністративний район) доцільним є врахування агломераційних зв'язків між Львовом і навколишніми населеними пунктами.

Надалі перспективним напрямом дослідження є уточнення запропонованих пропозицій удосконалення адміністративно-територіального устрою Львівської області на основі статистичних матеріалів із побудовою картографічних моделей.

Список використаних джерел

1. Зарубіжний і вітчизняний досвід реформування адміністративно-територіального устрою / за ред. Л. Т. Шевчук. - Львів, 2007. - 254 с.

2. Львівська область. Адміністративно-територіальний поділ : у 2 ч. - Львів, 2005-2006.

3. Кількість населення Львівської області : стат. зб. - Львів, 2007. - С. 7-9.

4. *Безсмертний Р.* Основні засади адміністративно-територіальної реформи в Україні / Р. Безсмертний // Реформа для людини : зб. матеріалів про шляхи реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні. - К., 2005. - С. 76-102.

5. *Кулик О.* Деякі роздуми і розрахунки до проекту адміністративно-територіального устрою Київської області / О. Кулик. Режим доступу :

http://myronivka.com.ua/news/index.php?id=15&poll_ident=15

6. Концепція (концептуальні засади) реформи адміністративно-територіального устрою в Україні. - Режим доступу : <http://www.alau.org.ua>

7. Кількісні дані про територіальні виборчі округи по регіонах України. - Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>

8. *Коломийчук В. С.* Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки (підходи до вивчення, стратегії розвитку) / В. С. Коломийчук. - Тернопіль, 2001. 440 с.